

تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران

(۱۴۰۰)

تألیف:

دکتر محمد حسن سراج صادقی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

www.ketab.ir

سرشناسه	: سراج صادقی، محمدرحسن، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران/تألیف محمدرحسن سراج صادقی.
مشخصات نشر	: کرج: آوای ویانا، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۲ص: مصور، جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۶۱-۸۳-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: تمدن اسلامی
موضوع	: Islamic civilization
موضوع	: تمدن اسلامی -- تأثیر ایران
موضوع	: Islamic civilization -- Iranian influences
موضوع	: اسلام و غرب
موضوع	: Islam and the West
موضوع	: تمدن ایرانی -- تأثیر اسلام
موضوع	: Iranian Civilization, -- Islamic influences
موضوع	: تمدن ایرانی -- تاریخ
موضوع	: Iranian Civilization, -- History
موضوع	: فرهنگ اسلامی -- ایران
موضوع	: Islamic Culture, -- Iran
موضوع	: رسانه های گروهی و فرهنگ
موضوع	: Mass media and culture
رده بندی کنگره	: ۸۵/DS۳۶
رده بندی دیویی	: ۰۹۷۶۷۱/۹۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۷۸۴۷۵
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا
کد پیگیری	: ۸۴۷۷۸۸۹

دفتر انتشارات: کرج - جهانشهر- خیابان استانداری البرز
تلفن تماس ناشر : ۰۲۶-۳۴۴۲۱۵۸۹
تلفن همراه ناشر : ۰۹۱۲۲۶۰۷۶۷۱
تلفن سفارش کتاب : ۰۹۱۲۴۶۰۵۳۷۸
وبسایت : www.avaivevana.com
پست الکترونیک : avaivevana@gmail.com
info@avaivevana.com
هرگونه نسخه برداری و تکثیر از کل کتاب یا بخشی از آن، بدون اجازه مؤلف، شرعا و قانونا ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.
قیمت : ۷۵۰۰۰ تومان
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۶۱-۸۳-۳

نام کتاب	: تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران
نویسنده	: محمد حسن سراج صادقی
	: عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج
ناشر	: انتشارات آوای ویانا
مدیر مسئول	: نسیم عیدی
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه
ویراستار	: محمد حسن سراج صادقی
صفحه آرا	: محمد حسن سراج صادقی
طراح جلد	: معصومه حسینی
نوبت چاپ	: اول ۱۴۰۰

مقدمه ناشر

به نام خداوند جان و خرد

با سلام و احترام خدمت فرهیختگان محترم
سخن را با جمله‌ی گوهریار حضرت محمد ﷺ آغاز می‌کنیم که فرموده‌اند:
«اگر علم و دانش در ستاره‌ی ثریا و در دورست‌ها هم که باشد افرادی از سرزمین پارس بدان دست
خواهند یافت»^۱

آن حضرت ﷺ در بسیاری از فرموده‌های خویش که در کتاب میزان الحکمه ذکر شده است، علاوه
بر علم و دانش، از تمدن کشور پارس و به‌ویژه از شخصیت و خصایص نیکوی ایرانیان، به عنوان الگویی
ببیدیل برای جهانیان در تمامی ابعاد یاد فرموده‌اند که این افتخاری است بس غرورآفرین و از همه
مهم‌تر، حفظ این مقام در جهان است که جز با همت و همدلی همه افراد جامعه و اهتمام ورزیدن به
شفل و حرفه خویش، جهت ارائه دادن بهترین خدمت در حیطه کاری میسر نخواهد بود و به قول
مارتین لوتر کینگ (مبارز علیه نژاد پرستی):

«اگر شخصی... رفتگر نامیده می‌شود، باید همان‌گونه خیابان‌ها و معابر را جارو کند که میکل آنژ
نقاشی می‌کرد، بتهوون سمفونی می‌ساخت و شکسپیر شعر می‌سرود او باید آن‌گونه خیابان‌ها را جارو
کند که تمامی موجودات آسمانی و زمینی مکثی کنند و بگویند اینجا رفتگری کار می‌کرد که کارش را
خوب انجام می‌داد.»

* حمیری، عبد الله بن جعفر، *قرب الایسان*، صفحه ۱۰۹، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ اول، ۱۴۱۳ق^۱

** از دیدگاه‌های مترجم کتاب نهج الفصاحه، نویسنده‌های کتب تفسیر نمونه، میزان الحکمه و همچنین مجمع البیان
توضیحات کلی و مفصل و با استناد به آیات قرآن مخصوصاً آیه ۵۴ سوره مائده و دیگر احادیث و سخنان گوهریار آن
حضرت (ص) با سلمان فارس صحت این حدیث به اثبات رسیده است.

همه ما دست اندرکاران انتشارات آوای ویانا هر روز کار خود را با این آرزو آغاز می‌کنیم که مصداق این جمله زیبا باشیم و لحظات شما مخاطبان گرامی را سرشار از بهره‌مندی و لذت سازیم.

کتاب حاضر تحت عنوان «تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران» اثری فاخر است که توسط نگارنده دانشمند آن در جهت اعتلای فرهنگ این مرز و بوم به رشته تحریر در آمده و به خوبی از عهده رسالت سنگین خود برآمده است. یکی از مهم‌ترین نقاط قوت و امتیازات این کتاب، این است که علاوه بر بررسی عالمانه تاریخ گذشته فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، وضعیت معاصر را هم در نظر گرفته و در جهت توسعه فرهنگی ایران معاصر و مانع‌زدایی از آن روشن‌گری نموده است.

از شما فرهیختگان گرامی تقاضا داریم ما را از نظریات، انتقادات و پیشنهادهای سودمند خود بهره‌مند سازید نکته‌سنجی شما عزیزان همچون چراغی پرفروغ روشن‌گر راه ما خواهد بود.

موفق و موید باشید

نسیم عبدی

مدیر مسئول انتشارات آوای ویانا

www.ketab.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مباحث پایه
۲۱	مقدمه
۲۱	الف) واژه‌شناسی تاریخ، فرهنگ، تمدن و تجدد
۲۴	ب) عناصر تشکیل‌دهنده‌ی فرهنگ و تمدن
۲۴	۱- عقاید و اخلاق
۲۵	۲- قابلیت انسان در تکامل خویش
۲۵	۳- ارزش‌های اجتماعی
۲۵	۴- هنجارها و قراردادهای اجتماعی
۲۶	۵- نمادها
۲۷	ج) عوامل تمدن
۲۷	د) تعریف تمدن اسلامی و محدوده‌ی تاریخی و جغرافیایی آن
۲۹	ه) تاریخ‌نگاری و اهتمام مسلمانان به آن در اسلام
۳۰	۱- روش‌های تاریخ‌نگاری
۳۱	۲- آسیب‌شناسی تاریخ اسلام و منابع آن
۳۱	۳- منع تدوین حدیث توسط خلیفه‌ی اول و دوم
۳۲	تاریخچه

۳۵	توجیه و بهانه‌ی خلیفه‌ی دوم
۳۵	دلایل باطل بودن این توجیه
۳۵	دلایل لغو منع تدوین حدیث
۳۵	نمونه‌هایی از تاریخ و چگونگی تحریف احادیث
۳۵	صاح سته
۳۹	انگیزه‌ی اصلی خلفا از منع تدوین حدیث
۴۰	آثار منع تدوین حدیث و جعل حدیث
۴۲	نمونه‌سؤالات تشریحی:
۴۲	منابع برای مطالعه‌ی بیشتر

فصل دوم: ایران و فرهنگ و تمدن اسلام

۴۵	مقدمه
۴۵	الف) آغاز آشنایی ایرانیان با اسلام
۴۸	ب) فتح ایران در زمان خلیفه‌ی دوم
۴۸	۱- حجاز بخشی از ایران
۴۹	۲- چگونگی فتح ایران
۵۲	۳- افسانه‌ی قتل عام مردم
۵۳	۴- افسانه‌ی کتاب سوزی فاتحان عرب
۵۵	ج) وضعیت دین و مذهب در ایران قبل و بعد از ورود اسلام
۵۶	د) روی آوردن ایرانیان به تشیع
۵۷	ه) خدمات متقابل اسلام و ایران
۵۸	۱- خدمات اسلام به ایران
۶۰	خدمت اسلام به ادبیات و زبان فارسی و خدمت ادیبان فارسی به اسلام
۶۴	۲- خدمات ایرانیان به اسلام
۶۶	علوم حدیث
۶۷	قرائت و تفسیر
۷۰	فقه و فقهات
۷۱	ادبیات عربی
۷۲	کلام
۷۲	فلسفه و حکمت
۷۴	هنر و صنعت
۷۵	۳- دو قرن سکوت

۷۹	نمونه سؤالات تشریحی:
۷۹	منابع برای مطالعه ی بیش تر

فصل سوم: تمدن اسلامی علل و عوامل آن

۸۳	مقدمه
۸۳	الف) ویژگی های تمدن اسلامی
۸۳	۱- دینی و الهی بودن
۸۴	۲- اصالت و غنای فرهنگ اسلام
۸۵	۳- اعتقاد به نقش محوری انسان و توجه به اخلاق انسانی
۸۶	۴- تأکید بر خردورزی و دانش اندوزی
۸۷	۵- عدالت خواهی و مساوات طلبی
۸۹	ب) نهضت شکوفایی علمی در تمدن اسلامی (نهضت ترجمه)
۹۴	ج) نهادهای سیاسی، اجتماعی و علمی تمدن اسلامی
۹۴	۱- نهادهای حکومتی
۹۵	دیوان خراج یا استیفا
۹۶	دیوان برید
۹۶	دیوان انشاء یا رسائل
۹۶	دیوان جیش یا جند
۹۷	دیوان بیت المال
۹۷	دیوان مظالم
۹۷	دیوان حسبه
۹۸	۲- مراکز علمی
۱۰۲	د) علل و عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی پیدایش و شکوفایی تمدن اسلامی
۱۰۲	۱- توصیه ی قرآن و سنت به علم آموزی و پیشرفت
۱۰۳	۲- نقش حکومت های اسلامی
۱۰۳	۳- ایجاد مدارس و دانشگاه ها
۱۰۳	۴- تأثیر فرهنگ ها و تمدن های پیشین
۱۰۴	۵- تسامح و تساهل مذهبی مسلمانان
۱۰۴	۶- پایان فتح سرزمین ها و لزوم توجه به علوم
۱۰۵	ه) تأثیر فرهنگ ها و تمدن های پیشین در پیدایش تمدن اسلامی
۱۰۵	۱- تمدن ایران
۱۰۶	۲- اهل ذمه

۱۰۷	۳- یونان
۱۰۸	۴- هند و سایر ملل
۱۰۹	نمونه سؤالات تشریحی:
۱۱۰	منابع برای مطالعه‌ی بیش‌تر

فصل چهارم: تأثیر تمدن اسلامی بر پیدایش رنسانس و تمدن غرب

۱۱۳	مقدمه
۱۱۴	الف) شیوه‌های انتشار علوم اسلامی در غرب
۱۱۵	ب) برخی اعترافات غربیان
۱۱۷	ج) نمونه‌هایی از تأثیر تمدن اسلامی بر تمدن غرب
۱۱۷	۱- سرشماری علوم
۱۱۷	۲- روش تجربه و آزمایش
۱۱۸	۳- پزشکی
۱۲۰	۴- ریاضیات
۱۲۱	۵- فلسفه
۱۲۱	۶- هیئت و اخترشناسی
۱۲۲	۷- فیزیک
۱۲۳	۸- واژه‌شناسی
۱۲۴	۹- فن‌آوری
۱۲۵	د) کتمان دوباره‌ی حقایق
۱۲۶	نمونه سؤالات تشریحی:
۱۲۶	منابع برای مطالعه‌ی بیش‌تر

فصل پنجم: زمینه‌های ضعف، علل و عوامل رکود تمدن اسلامی

۱۲۹	مقدمه
۱۲۹	الف) انحرافات اخلاقی
۱۲۹	۱- اشرافی‌گری حاکمان خودکامه و دورشدن خلافت از معیارهای اصیل اسلامی
۱۳۲	۲- تحجرگری و محدودیت‌های اجتماعی و سیاسی
۱۳۶	۳- دنیاپرستی و انحطاط اخلاقی و دوری از اسلام راستین
۱۳۷	ب) جریانات تاریخی
۱۳۷	۱- جنگ‌های صلیبی
۱۳۷	انگیزه‌ی جنگ‌های صلیبی
۱۳۹	آثار جنگ‌های صلیبی

پیشگفتار

در طول تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران با فرهنگ و تمدن اسلام عجین بوده است. آنچه فرهنگ و تمدن مسلمانان را شکل می‌دهد، میزان باور و پایبندی مردم و حاکمان، به باورهای اصیل اسلام است که از طریق قرآن کریم و اهل بیت علیهم‌السلام بیان شده است. به همین سبب، هرگاه در طول تاریخ، مردم و حاکمان به قرآن کریم و سفارشات اهل بیت علیهم‌السلام در عمل نزدیک‌تر بوده‌اند، نشانه‌های والایی از فرهنگ و تمدن به ظهور پیوسته و هرگاه که دورتر بوده‌اند، ضعف و رکود جلوه نموده است.

مطالب کتاب حاضر، براساس سرفصل‌های مصوب جلسه‌ی ۵۴۲ مورخ ۸۳/۴/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، قبلاً به صورت جزوه درسی گردآوری شده بود. به همین دلیل، این جزوه مورد بررسی و تصویب معاونت محترم اساتید و دروس معارف اسلامی نهاد مقام معظم رهبری در امور دانشگاه‌ها قرار گرفت و در نتیجه شایسته تدریس دانسته شده است اما به سبب گذشت زمانی قابل توجه از زمان تصویب این سرفصل‌ها و ضرورت به روز بودن مطالب، به تدریج و در طول شش سال، جزئیات بیش‌تری به مطالب پیشین اضافه شد و نیز سرفصل‌های جدیدی بدان افزوده گشت تا به عنوان یک کتاب درسی برای درس تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران مناسب باشد. در کتاب حاضر، در عین بهره‌گیری از منابع متعدد، حجم قابل قبول جهت تدریس در یک‌نیم‌سال تحصیلی رعایت شده است. و نیز پرداختن تفصیلی به برخی از مباحث، ممکن بود که کتاب را از اهداف و رسالت خود دور سازد. بنابراین توصیه می‌شود اساتید همکار گرامی، در تدریس این کتاب، با بیان مثال‌های دیگر و محورهایی که در کتاب به تفصیل بدان‌ها پرداخته نشده است، به محتوای تدریس خود غنای بیش‌تری ببخشند. ضمن آن‌که تجربه نشان داده است که هر استادی در مباحث خاصی صاحب پژوهش و تسلط بیشتر بوده و بر آن‌ها تاکید بیش‌تری دارد. و حجم مناسب کتاب مجال پرداختن به آن‌ها را برای اساتید می‌دهد.

تجربه‌ی تدریس ویرایش‌های پیشین این کتاب، اینجانب را بر آن داشت که کاستی‌های آن را برطرف ساخته و در تکمیل آن بکوشم. در مردادماه ۱۳۹۸، اساتید والامقام و متعدد تاریخ اسلام و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، افتخار داده و در دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، گرد هم آمدند و نقد دقیقی از این کتاب، در تمامی جهات محتوایی و ویراستاری ارایه کردند. به همین سبب پس از پذیرش نقد آن‌ها به دیده‌ی منت، لازم شد که تمام تغییرات لازم، با دقت به عمل آید، تا این کتاب از نظر تمام اساتید، شایسته تدریس گردد.

از جمله‌ی این اصلاحات، می‌توان به ویراستاری مجدد فنی- زبانی، ویرایش به اعتبار مخاطبان، ویرایش به اعتبار ارایه‌ی مطالب مفید و شایسته، ویرایش به اعتبار حجم اثر، ویرایش به اعتبار ترتیب تاریخی مطالب و فصول (کرونولوژی) و ویرایش به جهت اعتبار اسنادی و ارجاع به منابع معتبر، البته در سرحداً امکان، اشاره کرد. هر چند به قول صاحبان فن، ویراستاری کاری بی‌انتهاست و هیچ اثری بدون اشکال نیست ولی تلاش شده که این اشکالات به حد اقل ممکن برسد.

از تغییرات دیگر چاپ حاضر، افزودن بخش‌های «هدف‌های یادگیری»، «مقدمه» برای هر فصل، «پیشنهاد بحث کلاسی»، «نمونه‌سؤالات تشریحی» - به گونه‌ای که قابل استفاده در امتحانات تشریحی باشد- و «منابع برای مطالعه‌ی بیش‌تر» در انتهای هر فصل می‌باشد.